

אברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה לך בחכמה" (ד"ה)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת וארא תשפ"ג • שנה ב' - גליון ק"ח • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

בית האוצר
מערכת אכלה רה

והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ונתתי אתה לכם מורשה אני ה' וגו' (ו, ח).

ירושת הארץ אם צריכה קנין

ארץ ישראל אם היתה מוחזקת בידם מאבותיהם, הוא פלוגתא בבבא בתרא (ק"ט). עיין שם דרב יהודה אמר שמואל לא חשיב לה מוחזקת, ורבה חשיב לה מוחזקת, ולא דנו בה בכניסה לארץ דין ראוי, לשלא יטול בכור פי שנים. ועיין שם דרבה דריש הך קרא, ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' - ירושה היא לכם מאבותיכם.

וקצת צריך עיון לרבה מהך דקידושין (כו), דפריך מנא לן דקרקע נקנה בחזקה. ומשני דבי רבי ישמעאל תנא, וירשתם אותה וישבתם בה' (דברים יא, לא), במה ירשתם - בישיבה. ולרבה למה הוצרך להם לקנות ארץ ישראל בחזקה, הרי כבר היתה מוחזקת בידם מאבותיהם. וצריך לומר דנהי דהיה חשיב מוחזק לגבי בכורה, מכל מקום לא היה חשיב שלהם ממש, והוצרכו שפיר לקנותה בחזקה.

ועיין יד רמ"ה בבא בתרא (שם ד"ה אלא אמר), דפירש דהא היתה מוחזקת בידם מאבותיהם, היינו משום דהבטיח לאבות לתת הארץ לזרעם ואין מי שיעכב על ידו יתברך, ועל כן ממון שעתיד לבוא בודאי ליד אדם חשיב מכבד שלו, עיין שם, והרי זה כהן דגיטין (זו). כל העומד לגבות כגבוי דמי, וכמוכן.

ולפי זה יש לומר, לפי מה שכתבו תוספות חגיגה (ד"ה לא) דכל העומד להשתחרר כמשוחרר דמי, היינו רק בנשתחרר לבסוף, מה שאין כן היכא דמת העבד קודם השיחרור ואגלאי מילתא למפרע דלא היה עומד לשיחרור, עיין שם. ואם כן הכא נמי, רק הואיל ועשו קנין בארץ על ידי הישיבה וקנו אותה לבסוף, הוא דהוי ליה שלהם מאז, מפאת כל העומד כו', מה שאין כן אילו לא קנאוה באמת לבסוף, אז לא היתה נחשבת מוחזקת למפרע כלל, ודו"ק.

ואולם, סוף סוף דרשא דרבה דבבא בתרא הנ"ל ירושה היא לכם מאבותיכם' סותרת ללישנא דתנא

דבי רבי ישמעאל הנ"ל במה ירשתם בישיבה, וכמוכן, ובאתי רק להעיר.

אוצרות יוסף

דודו

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה וגו' (י, י).

משה רבינו חשד שמה שבני ישראל אינם שומעים לו הוא מצד 'עצם' שלהם ולא מצד 'מקרה'

הנה גאולת מצרים היתה גילוי האחדות, דאחדותו יתברך הוא עצמותו, כמבואר בעיקרים (מאמר ב פרק י) ונחובת הלבבות (שער היהודי פרק ט ד"ה וכאשר) דמצ'איותו ואחדותו יתברך דבר אחד, וכמו שכתבתי כבר על 'שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד' (דברים ו, ד), דהקשה הרמב"ע (שם) ד'שם הוי"ה הוא שם העצם, ולא שייך לומר 'ראובן הוא ראובן אחד', רק 'ראובן הוא אחד', וכתבתי דזהו הכוונה באמת דשם הוי"ה - שם העצם - הוא עצמו האחדות, ודו"ק. וזהו 'ויצאיך - ד' - בפניו' (דברים ד, ז), ד'פנים' הוא עצם, כמבואר במורה (ח"א פרק לו) על 'ופני לא יראו' (שמות לג, כג) דהכוונה דעצמותי לא יושג. והיינו דהיתה הגאולה על ידי התגלות האחדות, דהוא העצם, ודו"ק.

משה רבינו השיג עצמותו יתברך מכח גילוי העצם שבו

ובהאדם, חלק המעולה שבנפש - היינו יחידו (עיין זוה"ק משפטים צד; שער הגלגלים הקדמה א ד"ה דע כי כמו) - הוא עצם, דכל שהוא יותר פנימיות הוא העצם. ובשאר אדם היחידה נעלם, ורק במשה נגלה, שעל כן פירש מן האשה וכמו שהארכתי (דרוש ד פסקא נו; ד), ונמצא שבמשה היה גילוי העצם בו, ולכן השיג בעצם שלו עצמותו יתברך. וזהו 'ולא קם נביא עוד כמשה אשר ידעו ד' פנים אל פנים' (דברים לד, י), שהרי שום נביא לא בא בו החיוב לפרוש מאשה (עיין ספרי פרשת בהעלותך פסקא מב ד"ה הלא), והיינו דגילוי כח חלק היחידה שבנפש היה רק למשה. [ואף דנאמר 'ופני לא יראו' למשה, ידיעה קליש מראיה, כמו החילוק שיש בין רובא דאיתא קמן לליתא קמן (עיין

חולין יא.), ובש"ס סנהדרין (זו); דידיעה בלי ראייה קלוש מראיה, עיין שם].

ביציאת מצרים נתגלה העצם'

וזהו במתן תורה (שמות כ, ב) 'אנכי' - עצם, כמו שכתב המהר"ל בתפארת (פרק לו ד"ה ובמדרש והתקדשתם) דזהו החילוק שבין 'אני' ל'אנכי', ד'אנכי' הוא עצם הפנימי, 'אשר הוצאתיך' (שמות שם) - היינו דהעצם נגלה ביציאת מצרים, דהאחדות הוא עצם. וזהו 'לא יהיה לך אלקי"ם אחרים על פני' (שם שם, ג) - 'פני' דייקא, היינו גם כן העצם כנ"ל. וזהו בהגדה - שלא היתה הגאולה על ידי מלאך כו', אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו - 'עצם' דייקא.

משה עשה ק"ו שבני לא שמעו אלי מצד 'עצם' - אך באמת היה 'מקרה'

וזהו במדרש (תנחומא פרשת וילך סימן ג) על 'הן קרבו מיך למות' (דברים יד, י), שאמר משה, 'בהן' (שם י, יד) קלסתיך כו'. היינו דעבודתו היתה בחלק 'יחידה', דכל עבודה הוא קילוס לו יתברך, דהאדם נברא לעבודת השם יתברך, וכתב (ישעיה מג, כא) 'עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו', והיינו דכל עבודה הוא תהלה לו יתברך, וכענין שכתב הרשב"א ריש כיצד מברכין (ברכות לה. ד"ה הא) דחלולו זהו הלולו, עיין שם הטיב, 'והן' מורה על 'יחידה', כש"ס שבת פרק במה מדליקין (לא); על 'הן יראת ד' היא חכמה' ד'הן' הוא אחד (דאם שם פסקא לה), ועל כן טען משה, 'בהן' - היינו ב'יחידה' - עבודתך, דהוא אחדות, ואיך נגור עליו מיתה דהא גו שניות - פירוד הצורה מחומר וכמו שהארכתי (שם פסקא ג; לב; עה).

ועל זה הושב (תנחומא שם) דלפי שאמר 'הן בני ישראל לא שמעו אלי', היינו דב'עצם' לא שמעו, ולא דן אותם לזכות דהוא מפאת מקרה - 'מקוצר רוח ומעבודה קשה' כמו שהיה באמת, ואין המקרה הזה בפרעה וליכא קל וחומר (עיין מורחי כאן פסקא יב), רק חשב דהוא עצם שלהם, ואם כן כל שכן לעצם של פרעה דהוא רע - שלא ישמע לו. ועל כן לפי שחשד את העצם של ישראל, לכן נענש בעצם שלו דהוא 'יחידה', שלא יהיה כח לעצם דהוא אחדות למנוע המיתה דהוא שניות, ונגור עליו מיתה אף שהיתה עובדתו ב'יחידה', ודו"ק הטיב.

עולם, בדבר שקלסתיך - שאמרתי (דברים י, י) 'הן לד' אלקיך השמים ושמי השמים' - אתה מקיניני. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אתה דומה לשרן רע שרואה את הנכנסות ואינו רואה את היוצאות, כך אמרת על בני - 'הן בני ישראל לא שמעו עלי', והוצאת לעו על בני".

ה) על דברי הגמרא ברכות שם, על הפסוק (ויקרא יט, כד) קודש 'הילולים' לד... אמר רחמנא אחליה והדר אכליה (הילולים לשון חילולים... לארזי אחליה והדר אכליה, הוציאהו לחולין על ידי פדיון - אם באת לאוכלו חוץ לירושלים, רש"י שם ד"ה האי). וברשב"א שם כתב: "אמר רחמנא חילול אחליה לקודשתיה והדר אכליה. פירוש, לא שנחליף את האותיות ונעשים הילולים כמו חילולים, אלא פירושא בעלמא הוא, שהחילול הזה שאמר תורה היינו חילול של חילול - כשמחליף קדושתו על פדיונו".

מארץ מצרים, ולא אמר 'אני ד' אשר הוצאתיך וגו', נראה כי מלת 'אנכי' מורה על עצם המדבר בכל מקום, כאילו אמר אנכי והפועל הוא בזמן מיוחד - כי פעם יפעל דבר זה ופעם יפעל דבר זה. ולפיכך אילו אמר אני ד' אלקיך וגו' היה משמע כי מצד שהוא יתברך רחום וחונן הוא אלקיכם - ומדה זאת אינו פועל השם יתברך תמיד, ולכן אמר אנכי ד' אלקיך וגו' כי מצד עצמו הוא יתברך אלקיכם ודבר זה אינו מצד התואר, ולכן הוא נצחי מבלי שנוי".

ז) ז"ל המדרש: "אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של

א) עיין עוד אוצרות יוסף שביעית בזמן הזה קונטרס א פסקא קסא. ובעיקר הדבר, עיין גליוני הש"ס ירושלמי זרעים כרך א אות צו, שכתב: "ארץ ישראל אי מוחזקת בידם מאבותיהם, עיין ירושלמי חלה פ"ב היא למפריעה ירוש', ועיין עוד גליוני הש"ס עבודה זרה נג; ד"ה מדפלוהו.

ב) רבינו כתב על כך בארוכה בדרוש ד, כי מצרים היתה מקום כשפים, וענין כשפים הוא הכחשה באחדות הבורא - ושכל הבריאה כולה מאוחדת על ידו יתברך, וזה ענין 'שניות' שהוא היפוכו של 'אחדות' (שניות היא הגדרה על ענינים שהם הפך מאחדות הבורא - שהוא 'אחד'). ועל כן ביציאה ממצרים שהיה אז ביטול כוחם - כישוף שהוא שניות, נתגלה אז כח אחדות השם המאחד הכל.

ג) ז"ל המהר"ל שם: "מה שאמר 'אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך

השגחה פרטית בחי ודומם

ביאור הסברא שגם הקש והתבן מתנהלים בהשגחה פרטית | מחלוקת הראשונים
אם יש בבעלי החיים השגחה פרטית או כללית | ראיית מדברי חז"ל שיש גמול
ועונש בבעלי החיים | הצפרדעים שמסרו עצמם למיתה - נחשב להם זאת לזכות

ענין נוסף הנגזר ממחלוקת זו, ואף זה נתון במחלוקת חכמי ישראל, הוא אם שייך שכר ועונש רק בבני אדם, או גם בבעלי חיים ובשאר הדברים שבעולם הזה.

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בבית האוצר (מערכת א כלל נה) מביא על כך את דעות הראשונים בפרשת בראשית על הפסוק (ט, ה): 'ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם'.

ומוסיף על כך רבינו: "הנה מצאתי לענין אם שייך עונש בבעלי חיים, דהוא מחלוקת חכמים בבראשית רבה (כ, ו), וז"ל: אמר רבי אלעזר, אין לך אדם שהוא מתחייב באדם הזה, אלא אדם כיוצא בו (אין מי שיהו תובעין עליו דין שמים אם הזיק את האדם, רק אדם המזיק את האדם, דיש עליו דין). רבי נתן אומר, אפילו זאב וכלב (תובעין עליהם דין שמים אם הזיקו לאדם, רש"י). רבי הונא בר גוריון אמר, אפילו מקל אפילו רצועה, הדא הוא דכתיב (ישעיה ט, ג), 'כי את עול סבלו ואת מטה שכתבו הגש בו' החתת ביום מדין, כיום הדין". אמר רבי אחא, אף אילני סרק עתידין ליתן דין וחשבון. רבנן אמרין מהכא (דברים כ, ט) 'כי האדם עץ השדה', מה האדם נותן דין וחשבון, אף עצים נותנין דין וחשבון, עכ"ל המדרש.

הנה מבואר כאן שלש דעות, א) דרך באדם הוא דשייך עונש, ב) דגם בבעל חי יש עונש אם הזיק לאדם, ג) דגם בדומם שייך עונש אם ניזק אדם על ידו, וכדאמר אפילו מקל כו"ל.

ועייין עוד במדרש שוחר טוב (תהלים מזמור כח), וז"ל: ומנין דרשו חנניה מישאל ועזריה להשלים עצמן על קדושת השם, מן הצפרדעים, מה כתיב בהן (י, כח) 'ובאו בתגורך ובמשארותיך, ואימתי משארת מצויה אצל תגור בשעה שהתגור חם, מלמד שהיו משלימות עצמן לתוך התגור לקדש שמו של הקב"ה, ומה פרע להם, שכל הצפרדעים מתו ואותם שירדו לתגור לא מתו, מפני שמסרו עצמו לשריפה כדי לקיים גזירתו של הקב"ה כו', מכאן אמרו מה אם הצפרדעים שאין להם זכות אבות ולא ברית, על ידי שנתנו עצמן ומסרו נפשן על קדושת השם לא מתו, אנו על אחת כמה וכמה, שאנו בני אברהם יצחק ויעקב ויש לנו זכות אבות, ונצטוונו על קדושת השם על אחת כמה וכמה, עכ"ל.

ומוכח דשייך זכות בבעלי חיים¹, ושהיה נחשב אל הצפרדעים הבאים בתגורים לזכות מה שמסרו עצמן למיתה עבור קידוש השם, ועל כן לא מתו אף ששאר הצפרדעים מתו, ועייין פסחים (גג) "ו".

על הקש כמו על דבר גדול, הרי הוא מפריד אלוף ונותן ח"ו קצבה לגדולתו יתברך...".

וכך התחזק החסיד באמונתו זו והתעמק בה מאוד, שמעתה יאמין באמונה שלימה בהשגחה פרטית גם על הקש והתבן, וכאשר זכה להתבוננות זו רץ בשמחה אל חברו לומר לו שזכה לך. אך לפתע הוא רואה שגם חברו בא אליו במרוצה וכך נפגשו באמצע הדרך, וכשהתחיל לספר לחברו שזכה להתבוננות הנ"ל, סיפר חברו שגם הוא אורו עיניו וזכה להגיע לאמונה זו.

ובאותם רגעים יצא לקראתם הרה"ק מסטרעליסק ונתן להם שלום באהבה ובהארת פנים, וקירבם מאוד וקשרם על לוח לבו הטהור.

אמרו על כך החסידים, שבודאי התפלל עליהם הרה"ק מסטרעליסק שיזכו להגיע לאמונה שלימה וצרופה זו, ובכוחו באה הארה לתוך לבם באותו רגע ממש והשיגו את ההשגחה הנכספת.

כבר הזכיר בעל ספר החינוך (מצוה קסט) שיש "דעות רבות בהשגחת הא-ל על כל בראויו, שיש כחות בני אדם יחשבו כי השגחת ה' ברוך הוא על כל המינים, בפרט בין אנשים אם שאר כל בעלי חיים, ויש מהן כחות יחשבו כי השגחת ה' ברוך הוא על כל עניני העולם, בין בעלי חיים או שאר כל דברים, כלומר שלא יתנועע דבר אחד קטן בעולם הזה רק בחפצו ברוך הוא ובגזרתו, עד שיחשבו כי בנפול עלה אחד מן האילן, הוא גזר עליו שיפול ואי אפשר שיתאחר או יקדים זמן נפילתה אפילו רגע". בעל החינוך חולק על דעה זו וסובר שעל דומם, צומח וחי יש רק השגחה כללית על קיום המין, ולא השגחה פרטית על כל הברואים שבהם, וכן דעת הרמב"ם (מ"ג ח"ג פ"ה), רבינו בחיי (פרשת וירא יח, ט; כד הקמח ערך 'השגחה') ובעל ספר העיקרים (מאמר ד פרק ה), ועוד.

אמנם ידוע, שחלקו עליהם הרמב"ן (הביאו ביערות דבש' חלק ב דרושו עמוד ק; אהבת יונתן' פרשת שלח), והריקאנטי (פרשת כי תצא), שהביאו ראייה מדברי חז"ל שגם בבעלי חיים יש השגחה פרטית², וכן דעת הבעל שם טוב הקדוש זי"ע ותלמידיו³, להחזיק כיסוד איתן באמונה זו, שעל כל דבר שקיים בעולם יש עליו השגחה פרטית מהש"ת, ואין שום דבר נעשה בעולם בלעדי השגחתו יתברך, ואכמ"ל.

בשפתי צדיקים" מסופר, שפעם אחת באו אל הרה"ק רבי אורי מסטרעליסק זי"ע שני חסידים, שביקשו לקבל את מרותו לאחר הסתלקות רבם הקודם וביקשו שיקשר אותם אל שורש נשמתו ויאיר להם את הדרך ילכו בה.

שאל אותם הרה"ק מסטרעליסק: "האם מאמינים אתם שהש"ת משגיח על עולמו ועל כל אשר בו בהשגחה פרטית?", השיבו: "בוודאי שאנו מאמינים בהשגחה פרטית". קרא להם אל החלון והראה להם עגלה מלאה קש ותבן עוברת לפניהם, ושאל אותם: "האם מאמינים אתם באמונה שלימה שכל גבעול של קש ותבן שמסודר על העגלה זה למעלה מזה, הכל נגזר מהקדוש ברוך הוא עוד מששת ימי בראשית, וגם אם באמצע הנסיעה יפלו על אם הדרך כמה גבעולים קטנים מן הקש או יתעופפו ברוח, הכל בגזירת הקב"ה ובהשגחתו יתברך?".

התבוננו החסידים בנקודת לבבם וראו שעדיין אינם עומדים במדרגה זו באמת, וענו ואמרו: "רבינו, עדיין אין אנו במדרגה זו להאמין בזה, כי מה איכפת ליה להקדוש ברוך הוא אם חתיכה קטנטנה של קש מונחת כאן או כאן". כשמוע הרה"ק מסטרעליסק את דבריהם צעק עליהם ואמר: "צאו מביתי מהר, כי אינני יכול לראות את פניכם, כי הרי זו כפירה במציאות הבורא ברוך הוא הממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה", וגירש אותם מחדרו.

יצאו החסידים בצער גדול מאוד ובכו בכיה עצומה, זה פנה לזוית זו וזה פנה לזוית זו והתמרמרו מאוד על כך, והתפללו אל ה' מתוך לב נשבר ונדכה, שיאיר עיניהם ויסיר מהם ערלת לבבם.

יהי בעמדם בבכיה ובהתבוננות בגדלות הבורא ברוך הוא, עלתה ברעיונו של אחד מהם המחשבה הבאה: "בשלמא אדם שהוא בעל גבול ובעל תכלית, יש אצלו חילוק בין דבר גדול לדבר קטן, כגון חתיכת זהב חשובה אצלו והוא משגיח עליו היטב שלא תאבד, ואילו על כסף הוא משגיח בדרגה פחותה יותר, ופחות מזה נחושת ושאר מיני מתכות, עד שעל הקש אינו משגיח כלל, מפני פחיתותו ומיעוט שווי.

"אך כל זה שייך אצל אדם, שיש אצלו הבדל בין דבר גדול לדבר קטן, אבל הבורא ברוך הוא שהוא בלתי גבול ותכלית, כולא עלמא כלא חשוב קמיה, ובכל זאת הוא משגיח על כל העולם, אם כן מה חילוק יש בין כל העולם, תבל ויושבי בה, לבין גבעול קטן של קש, ואם כן מי שאינו מאמין שהקדוש ברוך הוא משגיח

(א) מובא בספר 'דברי שלום' (עמוד כג), מתוך דברות קדשו של הרה"ק רבי אברהם שלום מסטרעליסק זי"ע בחג השבועות, ומשם בספר 'אמורי קדוש' - סטרעליסק (ערך 'אמונה').

(ב) מדברי הירושלמי (שביעית פ"ט הלכה א) והמדרש (בראשית רבה עט, טו, עיין שם בפירושו אשד הנחלים): "רבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר בריהו הוו טמירין במערותא י"ג שנה... לסוף שלשה עשרה שנים נפק יתיב על תרע מערתא, חמא חד צייד קאים וצייד ציפורין, וכד הוה שמע רבי שמעון ברת קלא אמרה מן שמאי 'דימוס' דימוס' פסגא, וכד הוה שמע ברת קלא אמרת 'ספקולא', הות מתצדה ונלכדה. אמר: ציפור מבלעדי שמאי לא מתצדה, על אחת כמה וכמה נפש דבר נש". ובהאבת יונתן כותב עוד, שמוכח מזהו הקדוש דלא כדעת הרמב"ם.

(ג) ראה 'אורי לישורים' (אות לח) בשם הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע; 'פרי הארץ' (פרשת בא ד"ה והנה באמת); 'דברי חיים' (פרשת מקץ ד"ה במדרש), וכן כתב הגר"א מוולוז'ין זי"ע בביאורו לספרא דצניעותא

שבו ונשאר בו רק קדושה מועטת מתעלמת".

(ח) יש לציין, שמצונו בכמה מקומות שניתן שכר לבעלי חיים, ביניהם: א) 'ובשר ובשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו' (שמות כב, 5) וברש"י: 'ולמדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר (שמות יא, ז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו', אמר הקב"ה תנו לו שכרו'. ב) במצות פטר חמור (בכורות ה): 'שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לנבים טעונים מכספה וזהבה של מצרים'. ג) בענין קבורת הבל (בראשית רבה כב, ה): 'ומי קברו, אמר רבי אלעזר בן פדת עופות השמים וחיות טהורות קבורהו ונתן להן הקב"ה שכרו, ב' ברכות שמברכים עליהן, אחת לשחיטה ואחת לכיסוי הדם'. אולם בשלשתם השכר שניתן להם הוא לכל המין בכללותו, ולא לחיות שעשו את המעשה הטוב - כמו שמצונו בצפרדעים בפרשתנו.

(ט) שם מבואר כדברי המדרש שוחר טוב.

חזרה אחר כדי דיבור - יתכן שהמעשה היה ברצון אלא ששכח הטעם

ורק אחר כדי דיבור, יוכל להיות דשכח הטעם שבעבורו עשה, ואילו היה זוכרו היה רוצה גם עתה [ועל כן אי אפשר להקניין וכדומה שעשה להתבטל מכח ספק הנוגד על ידי החזרה, דאין ספק מוציא מידי וודאי (עיין פסחים טו)], וכמבואר בכתובות (ג). דמשום הכי בעינן התראה תוך כדי דיבור, דאחר כדי דיבור שייך 'אישתלי'. ועיין תוספות סנהדרין (פז: ד"ה מניין) דיש לימוד מקרא אהצרכת התראה תוך כדי דיבור, עיין שם, וצריך לומר דדרשינן טעמא דקרא, דהוא מטעם 'אישתלי'.

ועל כל פנים כיון דאחר כדי דיבור שייך 'אישתלי', לכן לא מהני חזרה - רק תוך כדי דיבור, דאחר כך יש לחוש ששכח הטעם כנ"ל. ואך במקדש ומגרש כו' - דברים גדולים דסתמייהו עשאם רק אחר התיישבות גדול, אין אומרים מכח החזרה דעשה מיד שלא בדעת שלם, ועל כן מהני חזרה תוך כדי דיבור בכל התורה חוץ ממקדש ומגרש כו', ודו"ק.

תשובה מועילה גם לאחר כדי דיבור - דמוקמינן אחזקת כשרות

ונחזור לענייננו, דנראה דהיינו טעמא דמהני תשובה וחרטה על החטא, דעל ידי החרטה אגלאי מילתא למפרע דמיד לא עשה בדעת שלם והוי כשוגג, ולכן נחשב למפרע שגגות (עיין רש"י יומא פז. ד"ה דמעיקרא). ואף דאחר כדי דיבור יש לספק להיפוך - דשכח כו' כנ"ל, ואילו ידע עתה והיה לו זה הרעיון וליבא שבשעת עשיה, אולי עדיין היה רוצה. זה אינו, דזה שייך רק בעסקי רשות - דאין לבטל קניין כו' מספק כנ"ל, ומה שאין כן גבי חטא אית לן להיפוך, לאוקמייה אחזקת כשרות (עיין רמב"ם הלכות קדוש החודש פ"ב ה"א), דהוא חזקת הגוף בישראלי לומר דלא שכח כו', רק שמתחלה לא עשה בדעת שלם.

הידיעה נקראת 'ראיה'

בגמרא נדרים (יב:), 'בלא ראות' (במדבר לה. כג) - פרט לסומא, דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר, לרבות את הסומא. עיין ר"ן (ד"ה רב), דטעמא דרבי מאיר דמקצת ידיעה ככל ידיעה, ואף על גב דבקרא 'ראות' כתיב, צריך לומר דידיעת הדעת ראה מיקריא.

ועיין דוגמתו בהיפוך בלשון חכמים, בבבא מציעא (לז:). - תוספות (ד"ה שלא מדעתו), דכתבו: לאו דווקא 'שלא מדעתו', אלא כלומר שלא בראייתו כו'. הרי דקרינן לראיה - 'דעת', וכאן הוא להיפוך דקרינן לדעת - 'ראיה'.

ועיין ר"ן נדרים (סח. ד"ה תניא), דהך ד'המודר הנאה מחבירו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו, איכא מאן דאמר דהיינו מדעתו - ואפילו שלא בפניו. וזה גם כן מעין הנ"ל, דמה שהוא מדעתו מיקרי בראייתו, דלשון 'בפניו' הוי כלשון ראייה. עיין יומא (מב.), 'ושחט אותה לפניו' (במדבר יט. ג) - שיהא זר שוחט ואלעזר רואה. ועיין תוספות יבמות (קג. ד"ה והחולצת), ד'בפניו' (דברים כה. ט) - הוי כמו לעיניו, עיין שם.

ועיין ריטב"א שעל הרי"ף בנדרים פרק תשיעי (כא: מדפי הרי"ף ד"ה ובידולמוי) מה שכתב שם: מסתברא דכל שידע חבירו בנדרו בוודאי על פי עדים - כנועד בפניו דמי כו'.

ועיין נדרים (עב:). - בר"ן (ד"ה בעי), דאפילו לאיבעיא דאין בעל מפר בלא שמיעה, ד'ושמעו אשה' (בדמבר ל. ה) דווקא, מכל מקום די בידיעה, עיין שם. והיינו גם כן דהידיעה נחשבת כמו החוש דהוא שמיעה, והוא כעין הנ"ל דהידיעה מיקריא 'ראיה' - חוש הראות. ועיין שבועות (לד:).⁷

(ד) דאיתא שם: 'רבי יוסי הגלילי אומר 'הוא עד או ראה או ידע' (ויקרא ה. א), בעדות המתקיימת בראיה בלא ידיעה ובידיעה בלא ראייה הכתוב מדבר'.

כשם שיש נזירות בלא טומאה - שייך איסור טומאה בלא נזירות

בגמרא נדרים (פג:), טומאת מת נמי אית לה צערא, דכתיב (קהלת ז. ב) 'והחי יתן אל לבו וכו'. ובר"ן (ד"ה אמרי) כתב: האי דפריק ליה הכי, ולא פריק אין נזירות לחצאין כדפריק לעיל (פג:), משום דטומאה אינה תלויה בנזירות, דאשכחן נזירות בלא טומאה, שהרי נזיר שמשון אסור ביין ומטמא למתים כדאיתא פרק קמא דמסכת נזיר (טז), וכיון דלא תליא טומאה בנזירות, אפשר נמי דאיתא לאיסור טומאה בלא איסור שאר דיני נזירות.

פירוש, דאף דסתם נזירות הוא עם איסור טומאה (עיין נזיר לד.), מכל מקום כיון דמצינו איסורי נזירות בלא איסור טומאה - בניזיר שמשון, לכן שייך גם כן להיפוך - מציאות איסור טומאה בלא איסורי נזירות.

ועיין דוגמא **במורה נבוכים** (ח"ב פרק א ד"ה עיין), וז"ל: עיין שני להם הקדים אריסטו הקדמה, והוא כשימצא דבר מורכב משני דברים, וימצא אחד משני דברים בפני עצמו חוץ מן הדבר ההוא המורכב, מתחייב מציאות האחר בהכרח חוץ מן הדבר ההוא המורכב גם כן, שאלו היה מציאותם מחייב שלא ימצאו אלא יחד - כחמך והצורה הטבעית - לא היה נמצא אחד מהם בלתי האחר בשום פנים, יהיה אם כן מציאות אחד מהם בפני עצמו מורה על העדר החיוב, והנה ימצא האחר בהכרח כו', עיין שם היטב כל העניין.

ועיין עוד תוספות סוטה (כט. ד"ה שכן), עיין שם היטב שכתבו וז"ל: אי לאו קראי (בסוטה), איכא למימר דלא טמאה אלא לענין בעלה דאיכא ספק חייבי מיתות בית דין על ידו, אבל לענין תרומה וכהונה הוה אמינא אוקי איתתא אחזקה.

וכבר הארכתי גם כן באתון דאורייתא (כלל טז פסיקא ט"ב) **ובבן פורת** (ח"א סימן ח ד"ה והנה היות) **בתשובה לגורן** (ראה 'אברך' גליין מן עמוד ב. בהעברה א), וגם בחידושי בכמה דוכתי (ראה אוצרות יוסף חידושי י"ד קונטרס א אות מה; גבורות שמונים אות לג ד"ה ע"ל; ציונים לתורה כלל כא ד"ה התוספות).

חזרה תוך כדי דיבור מוכיח שהמעשה היה בטעות ובתשובה אף לאחר מכן

בעקרים (מאמר ד פרק כז ד"ה יקרה) חקר איך מועיל תשובה וחרטה, הרי מה שנעשה - נעשה. וכתב (שם ד"ה ויראה) דמה שמתחרט מורה דגם מתחלה לא עשה בדעת שלם, דמה שאדם עושה בדעת שלם אין מתחרט עליו, עיין שם בשם הפילוסוף, דפעולות השכל לא יקבלו החרטה, עיין שם היטב.

וזה מבואר באמת גם בשי"ם נדרים (טו), דמי שנזר בדעת שלם אין מתחרט, עיין שם בהך דשמעון הצדיק, עיין שם היטב. וכן בתוספות זבחים (ג. ד"ה כתב), עיין שם בהך דכתב לגרש את אשתו ונמלך ואחר כך מצאו בן עירו כו', דכתבו דמינמלך הוי הוכחה שמיד לא כתבו בהחלטה לאשתו, עיין שם היטב.

ונראה דהיינו טעמא דמהני חזרה תוך כדי דיבור בכל התורה מלבד במקדש כו' (עיין נדרים פז). והר"ן (שם ד"ה והלכתא) כתב, דמיניח לעצמו חזרה תוך כדי דיבור, מלבד במקדש כו' דהם דברים גדולים - עושה מיד רק אחר התיישבות גדול, ואין צריך להניח לעצמו חזרה.

ולדרכנו יש לומר, דהחזרה מוכחת שמיד לא עשה בדעת שלימה, דאם לא כן לא היה חוזר, ועל כן מהני חזרה, דאגלאי מילתא למפרע דעשה הדבר שלא בדעת שלם (עיין רמב"ם הלכות שבועות פ"ב ה"י); קצות החושן סימן רנה ס"ב, והוי כשוגג וטעות דחזור (עיין גיטין יד. וראה גליני השי"ם נדרים שם ד"ה ר"ן).

(א) היינו: דאין מוכרח שיהיו יחד.

(ב) דבהכרח שאף השני ימצא מחוץ להרכבה.

(ג) וכך כאן: נזירות מורכבת מאיסורי נזיר וטומאה, ואם מצינו טומאה מחוץ לנזירות, כן גם נזירות שייך חוץ לטומאה.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להוסלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטער זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com